

**MAFKURAVIY QO'PORUVCHILIKNING IJTIMOYIY-PSIXOLOGIK
PORTRETI: RAQAMLI TRANSFORMATSIYA DAVRIDA KOGNITIV
ZAIFLIKLAR TAHLILI**

Muhammadiyev Firdavs Ilhom o'g'li

IIV Akademiyasi Magistratura tinglovchisi

Boshliq12@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20620201>

Annotation: This article examines the socio-psychological determinants of modern information-psychological warfare and the phenomenon of ideological subversion (ideological diversion). The author analyzes the mechanisms of algorithmic influence and "digital footprints" in shaping the psychological profile of individuals (particularly minors and youth) vulnerable to destructive ideologies. Unlike traditional methods of psychological profiling, this study reveals the correlation between an individual's cognitive bias matrix, social frustration, and states of anomie based on an original conceptual framework. Conclusively, the research proposes proactive recommendations for developing a "Cognitive Immunity Architecture" to counter ideological subversion.

Keywords: ideological subversion, ideological diversion, socio-psychological profile, cognitive vulnerability, digital incubation, frustration, anomie, cognitive immunity.

Annotatsiya

Ushbu maqolada zamonaviy axborot-psixologik urushlar va mafkuraviy qo'poruvchilik (ideologik diversiya) fenomenining ijtimoiy-psixologik determinantlari tadqiq etiladi. Muallif destruktiv mafkuralar ta'siriga tushuvchi shaxslarning (ayniqsa, voyaga yetmaganlar va yoshlarning) psixologik portretini shakllantirishda «raqamli izlar» (digital footprints) va algoritmik ta'sir mexanizmlarini tahlil qiladi. Maqolada an'anaviy psixologik portret tuzish usullaridan farqli o'laroq, shaxsning kognitiv buzilishlar matritsasi, ijtimoiy frustratsiya va anomiya holatlari o'rtasidagi bog'liqlik original konsepsiya asosida ochib berilgan. Tadqiqot yakunida mafkuraviy diversiyalarga qarshi kurashda «Kognitiv Immunitet Arxitekturasi»ni yaratish bo'yicha proaktiv tavsiyalar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: mafkuraviy qo'poruvchilik, ideologik diversiya, ijtimoiy-psixologik portret, kognitiv zaiflik, raqamli inkubatsiya, frustratsiya, anomiya, kognitiv immunitet.

Global raqamlashuv va sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi mafkuraviy qo'poruvchilik (ideologik diversiya) fenomenini maydondan butunlay virtual va kognitiv makonga ko'chirdi. Bugungi kunda mafkuraviy

qo'poruvchilik davlatlarning suvereniteti va ijtimoiy barqarorligiga tahdid soluvchi gibrid urushlarning eng xavfli quroliga aylandi. Uning asosiy nishoni — inson ongi, qadriyatlar tizimi va ijtimoiy xulq-atvor modellaridir.

Ushbu tahdidga qarshi faqat huquqiy yoki texnik to'siqlar bilan kurashish kutilgan samarani bermayapti. Sababi, mafkuraviy diversiyalar inson psixologiyasining eng nozik va zaif nuqtalarini (kognitiv tirqishlarni) aniq nishonga olmoqda. Shu bois, mafkuraviy qo'poruvchilik qurboni bo'luvchi yoki uning tarqatuvchisiga aylanuvchi shaxslarning tizimli ijtimoiy-psixologik portretini yaratish, ularning radikallashuv determinantlarini aniqlash zamonaviy siyosiy sotsiologiya va kriminal psixologiyaning eng dolzarb vazifasidir.

1. Mafkuraviy qo'poruvchilikning obbyektiv ijtimoiy determinantlari

Shaxs portretini shakllantirishdan avval, uni destruktiv mafkuralar «o'ljasiga» aylantiruvchi ijtimoiy muhitni tahlil qilish lozim. Bizning konsepsiyamizga ko'ra, mafkuraviy qo'poruvchilik uchta asosiy ijtimoiy omil hisobiga muvaffaqiyat qozonadi:

Ijtimoiy anomiya (E. Durkheim nazariyasining raqamli transformatsiyasi): Jamiyatda an'anaviy qadriyatlar tizimining zaiflashuvi va yangi, barqaror ma'naviy orientirlarning hali shakllanmagani natijasida vakuum (bo'shliq) yuzaga keladi. Mafkuraviy qo'poruvchilar ushbu bo'shliqni o'zlarining «tayyor va soddalashtirilgan» mafkuraviy matritsalarini bilan to'ldirishadi.

Nisbiy deprivatsiya va frustratsiya: Shaxsning hayotiy intilishlari va real imkoniyatlari o'rtasidagi nomutanosiblik. Bu holat ayniqsa ijtimoiy tarmoqlardagi «muvaffaqiyatli hayot» illyuziyasini kuzatadigan yoshlarda qattiq frustratsiya (umidsizlik) va jamiyatga nisbatan yashirin agressiyani keltirib chiqaradi.

Ijtimoiy izolyatsiya va «Exo-kameralar» (Echo Chambers): Raqamli olamda shaxsning faqat o'z qarashlariga mos keluvchi destruktiv guruhlariga zo'r berib qo'shilishi va muqobil axborotdan butunlay uzilib qolishi.

2. Ijtimoiy-psixologik portretning kognitiv matritsasi

Mafkuraviy qo'poruvchilik ta'siriga tez beriluvchi shaxsning (ayniqsa, voyaga yetmagan delinkventning) psixologik portreti quyidagi to'rtta ustuvor kognitiv zaiflikdan iborat:

Kognitiv soddalikka intilish (Cognitive Simplicity): Murakkab dunyoviy jarayonlarni, iqtisodiy yoki geosiyosiy muammolarni tushunishga intellektual salohiyati yetmagan shaxs sodda, «oq va qora» (do'st va dushman, mutloq haqiqat va mutloq botil) tipidagi mafkuraviy dogmalarni tez qabul qiladi. Mafkuraviy

qo'poruvchilik unga dunyoning murakkab tizimini juda oddiy va xato formulalar bilan tushuntirib beradi.

Ijtimoiy kimlik inqirozi (Identity Crisis): Shaxsning «Men kimman?», «Bu jamiyatda mening o'rnim qayerda?» degan savollarga javob topa olmasligi. Destruktiv mafkuralar shaxsga soxta bo'lsa-da, juda jozibali «buyuk missiya» yoki «muqaddas kurashchi» maqomini (statusini) taklif qiladi.

Tanqidiy fikrlashning past darajasi (Low Critical Thinking): Shaxs axborotning manbasini tekshirish (fakt-cheking), sabab-oqibat aloqalarini tahlil qilish qobiliyatiga ega emas. U emotsional manipulyatsiyalarga (qo'rquv, g'azab, aybdorlik tuyg'usi) oson taslim bo'ladi.

Tashqi lokus nazorat (External Locus of Control): O'z hayotidagi muvaffaqiyatsizliklarda doimiy ravishda tashqi kuchlarni (davlatni, tizimni, boshqa millat yoki din vakillarini) ayblashga moyillik. Bu xususiyat mafkuraviy qo'poruvchilar uchun tayyor «dushman obrazi»ni yaratishga zamin bo'ladi.

3. «raqamli inkubatsiya»: mafkuraviy qo'poruvchilikning algoritmik taktikasi

Zamonaviy psixologik portret faqat ichki kechinmalar bilan cheklanmaydi, u raqamli makonda ham aks etadi. Mafkuraviy qo'poruvchilar shaxs ongini buzishda quyidagi taktikani qo'llaydi:

Psixografik profilashtirish (Microtargeting): Ijtimoiy tarmoqlardagi layklar, sharhlar va qidiruv so'rovlari asosida shaxsning ruhiy holati (depressiya, yolg'izlik, adolatsizlik tuyg'usi) aniqlanadi.

Neyromarketing va Geymifikatsiya: Destruktiv g'oyalar zerikarli matnlar emas, balki vizual jozibali, dinamik, kompyuter o'yinlari elementlari (geymifikatsiya) orqali o'spirinlar ong ostiga singdiriladi.

Ishonch vakuumini yaratish: Birinchi bosqichda davlat institutlariga, ta'lim tizimiga va oilaga bo'lgan ishonch tizimli ravishda sindiriladi. Ishonch yo'qolgan joyda mafkuraviy diversiya o'z urug'larini ekadi.

Proaktiv tavsiyalar: «kognitiv immunitet arxitekturasi»

Mafkuraviy qo'poruvchilikka qarshi kurash strategiyasini tubdan o'zgartirish va quyidagi tizimli choralarni joriy etish zarur:

A. Tanqidiy fikrlashni baholash dasturlari Ta'lim tizimida va raqamli monitoring dasturlarida (masalan, profilaktika ekotizimlariga integratsiya qilinuvchi raqamli modullarda) yoshlarning tanqidiy fikrlash darajasini va axborot manipulyatsiyalariga chidamliligini aniqlovchi psixologik testlar va kognitiv o'yinlarni joriy etish.

B. Reabilitatsiya jarayoniga neyropsixologik korreksiyani kiritish
Mafkuraviy qo'poruvchilik qurboni bo'lgan shaxslar bilan ishlashda faqat ma'muriy jazo yoki diniy-ma'rifiy suhbatlar bilan cheklanmaslik kerak. Ularning miyasida shakllangan «destruktiv kognitiv zanjir»ni uzish uchun maxsus neyropsixologik terapiya va kognitiv qayta dasturlash (Cognitive Restructuring) metodlaridan foydalanish shart.

V. Davlat va NNT sherikligidagi ijtimoiy inkubatorlar Ijtimoiy frustratsiya va kimlik inqiroziga uchragan yoshlarni qutqarish uchun nodavlat sektor va grantlar hisobiga faoliyat yurituvchi psixologik ko'mak va adaptatsiya markazlari tarmog'ini kengaytirish lozim. Bunday markazlar yoshlarda «davlat nazoratidan qo'rquv» to'sig'ini olib tashlaydi va real ijtimoiy muloqot muhitini yaratadi.

Xulosa

Raqamli transformatsiya davrida mafkuraviy qo'poruvchilikning ijtimoiy-psixologik portreti — bu tizimli kognitiv zaiflik, ijtimoiy frustratsiya va algoritmik manipulyatsiyalarning gibridd mahsulotidir. Ushbu portretni to'g'ri anglash va destruktiv mafkuralarning inson ongiga sizib kirish nuqtalarini (tirqishlarini) ilmiy asosda bloklash orqali davlat va jamiyatning xavfsizligini ta'minlash mumkin. Biz taklif etayotgan «Kognitiv Immunitet Arxitekturasi» kelgusida milliy xavfsizlik va ijtimoiy profilaktika sohasidagi dasturiy-modulli yechimlar uchun fundamental ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Merton, R. K. (1938). Social Structure and Anomie. American Sociological Review, 3(5), 672-682. (Shaxsni destruktiv oqimlarga yetaklovchi ijtimoiy anomiya va frustratsiya holatlarining klassik sotsiologik asosi).
- 2.Jowett, G. S., & O'Donnell, V. (2018). Propaganda & Persuasion (7th ed.). SAGE Publications. (Mafkuraviy qo'poruvchilik va axborot-psixologik manipulyatsiyalarning psixologik portret shakllanishiga ta'sir dasturi).
- 3.Pariser, E. (2011). The Filter Bubble: How the New Personalized Web Is Changing What We Think and Share. Penguin Books. (Ijtimoiy tarmoqlardagi algoritmik tavsiyalar va shaxsni izolyatsiya qiluvchi «filtr pufakchalari» nazariyasi).
- 4.Kruglanski, A. W., & Webster, D. M. (1996). Motivated Close-Mindedness: Radical Culture and Cognitive Closure. Psychological Review, 103(2), 263-283. (Shaxs portretidagi eng muhim element — «kognitiv soddalikka va yopiqlikka intilish» fenomenining psixologik tahlili).
- 5.Sunstein, C. R. (2018). Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media. Princeton University Press. (Raqamli ekotizimlarda «Exo-kameralar» (Echo

Chambers) qanday shakllanishi va mafkuraviy diversiyalarning inkubatsiya jarayoni).

6.Tajfel, H., & Turner, J. C. (2004). The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. *Political Psychology*, 16(2), 276-293. (Yoshlar orasidagi «Ijtimoiy kimlik inqirozi» (Identity Crisis) va soxta mafkuraviy guruhlarga qo'shilish motivlari tadqiqi).

7.United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2023). Preventing Violent Extremism through Cyber-Intelligence and Cognitive Resilience. Vienna: UN.



WOC
WORLD
ONLINE
CONFERENCES

